

توریسم و توانمند سازی اقتصاد روستایی (نمونه موردی: روستای اورامان تخت)

مجید شمس* - دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ملایر، گروه جغرافیا، ملایر، ایران
محمد احمدی دهرشید - دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر، ملایر، ایران
مهناز خداکرمی - دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر، ملایر، ایران

پذیرش نهایی: ۹۱/۶/۲۵

دریافت مقاله: ۸۹/۵/۱۶

چکیده

طی سال‌های اخیر گردشگری به عنوان صنعت سفید یا غیر آلاینده یکی از منابع اقتصادی، مورد توجه بسیاری از کشورها قرار گرفته است. اگرچه این مسئله با مدیریت و برنامه‌ریزی می‌تواند اثرات مهمی در توسعه فرهنگی اجتماعی و سیاسی را به همراه داشته باشد با توجه به این که در محافل علمی دنیا بحث توسعه پایدار همچنان تداوم دارد، بنابر نظر بسیاری از صاحب‌نظران؛ گردشگری می‌تواند به عنوان یکی از ارکان اصلی و مهم در امر توسعه پایدار مطرح گردد. با توجه به تقسیمات صنعت توریسم که گردشگری روستایی نیز جزئی منفک نشدنی از این صنعت است می‌توان با تکیه بر اطلاعات و اصول اساسی و ارائه برنامه‌ریزی‌های مناسب و اصولی نسبت به شناخت پتانسیل‌ها و محدودیت‌های موجود در بخش توریسم روستایی و تقویت ویژگی‌های مثبت و از میان برداشتن نکات منفی در رابطه با توسعه پایدار و همچنین ایجاد توازن و تعادل اقتصادی و جمعیتی قدم‌های مؤثر و مثبتی برداشت. به همین منظور در مقاله حاضر سعی بر آن بوده تا به صورت اجمالی نسبت به ارائه تعاریف و ویژگی‌های گردشگری و گردشگری روستایی، معرفی محدوده مورد مطالعه، نسبت به شناخت نقاط قوت و ضعف منطقه مورد نظر پرداخت و نهایتاً نسبت به ارائه راهکارو استراتژی مناسب در این خصوص اقدام گردد.

واژگان کلیدی: گردشگری، جهانگردی، گردشگری روستا، اورامان تخت.

۱. مقدمه

محیط پیرامون ما گستره‌ای از زیبایی‌های مشهود و نامشهود است که یکی از آنها، جاذبه‌های طبیعی متنوعی است که گاه با بی‌تفاوتی به آن می‌نگریم. صنعت توریسم در دهه‌های اخیر به شکل گسترده‌ای در حال رشد است به طوری که در حال تبدیل شدن به نخستین صنعت پردرآمد دنیا می‌باشد. از انواع در حال توسعه توریسم که حائز اهمیت ویژه‌ای نیز می‌باشد توریسم مرتبط با روستا و مناطق روستایی می‌باشد. توریسم وابسته به روستا در کشورهای که دارای صنعت توریسم رشد یافته‌ای هستند به شدت در حال گسترش و رشد می‌باشد کشورهای نظیر: فرانسه، آمریکا، تونس و ... از زمره این کشورها می‌باشند. توریسم مربوط به روستا و محیط روستایی و طبیعت منفک نشدنی روستا نقش مهمی در توسعه پایدار روستایی دارند. زیرا که توسعه پایدار روستایی را می‌توان در وحدت میان ابعاد اکولوژیکی، اقتصادی، فرهنگی و زیست محیطی با هدف ارتقاء سطح معیشت و رفاه مردم روستایی بیان نمود. مرکز توجه اکوتوریسم، توریسم زراعی، توریسم روستایی و ... طبیعت و تنوع زیست محیطی روستا و استواری برپایه محیط و تولیدات روستایی است. این نوع توریسم باعث رونق همه جانبه روستا است چرا که در زمینه توسعه کالبدی روستا و زیرساخت‌ها، ایجاد زیر ساخت‌ها و مکان‌های اقامتی، تفریحی و ... در محیط‌های روستایی برای گردشگران، در نهایت به نفع خود مردم روستایی است. همچنین به رونق اقتصادی و تنوع کسب و کار در روستا افزوده و درآمد روستاییان را افزایش می‌دهد. به دلیل برخورد‌های فرهنگی و اجتماعی با گردشگران باعث رشد اجتماعی و فرهنگی مردم روستا می‌شود هر چند که می‌توان از این عامل به عنوان یک تیغ دولبه یاد کرد که گاهی امکان دارد باعث تغییر هنجارهای اجتماعی روستا نیز گردد و از سوی دیگر به دلیل ایجاد مشاغل جدید و افزایش درآمد از مهاجرت‌های روستایی جلوگیری می‌کند. توریسم روستایی، اکوتوریسم و توریسم زراعی به دلیل درهم تنیدگی با تنوع زیست محیطی و طبیعت و همچنین بستگی به محیط‌های زیبای روستایی که بدور از محیط‌های پرنش شهری می‌باشد در درون خود توجه و لذت بردن از طبیعت و مناطق بکر خارج از محیط شهری را دارد.

همه این موارد نشان دهنده یک رابطه قوی بین توریسم روستایی با توسعه پایدار است. یعنی یکی از راهکارهای اساسی برای توسعه مناطق روستایی توجه به اکوتوریسم و توریسم زراعی است تا محیط‌های روستایی را از انزوا خارج نموده و توسعه‌ای متوازن در کشور داشته باشیم.

دیدگاه حاکم بر صنعت توریسم در دنیای معاصر کنونی بر خلاف چند دهه گذشته نگرش آفتاب و ساحل و ماسه نیست بلکه تغییری آگاهانه به سمت یک نگاه کاملاً تخصصی و پویا و طبیعت گراست. توریسم روستایی در پی معرفی جاذبه‌های زیستگاه‌های طبیعی محل سکون مردمان روستاست و نه تنها دارای منافع اقتصادی، اکولوژیکی، فرهنگی - اجتماعی بلکه احتمال این که باعث اشتغال‌زایی طیف کثیری از دانش‌آموختگان علوم (به عنوان مدیر مؤسسات توریستی، راهنمای گردشگران و ...) مرتبط با توریسم، روستا و طبیعت گردد؛ دور از انتظار نخواهد بود. پس از بروز مشکلات صنعتی شدن شهرها و گسترش سریع ارتباطات از دهه‌های ۱۹۵۰م. به بعد گردشگری روستایی کانون توجه بسیاری قرار گرفت. در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ م. بیشتر در زمینه اقتصاد گردشگری روستایی برای کشاورزان و جوامع محلی مورد توجه قرار گرفت و تا به حال برنامه‌ریزان و صاحب نظران در کشورهای مختلف با ارائه راهبردها و راهکارهای گوناگون، فعالیت‌ها و اقدامات گسترده‌ای در زمینه

جذب توریست، توسعه و گسترش فعالیت‌های توریستی انجام داده‌اند (افتخاری، ۱۳۸۴). به هر حال اگر خواسته شود تا مفهوم روشنی از گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با آن به دست آید، در ابتدا باید مفاهیم مهم این صنعت و انواع آن بازشناسی شود. از این رو در زیر به تعریف بعضی اصطلاحات پرداخته می‌شود.

۲. مروری بر ادبیات تحقیق

۲-۱. گردشگری

گردشگری به سفری که در آن مسافرتی به مقصدی انجام می‌گیرد و سپس بازگشتی به محل سکونت در بر دارد، اطلاق می‌گردد. لغت گردشگری (tourism) از ریشه tour به معنای گشتن؛ اخذ شده که ریشه در لغت لاتین turns به معنای دور زدن، رفت و برگشت بین مبداء و مقصد و چرخش دارد که از یونانی به اسپانیایی و فرانسه و در نهایت به انگلیسی راه یافته است. لغت گردشگری معادل فارسی و کاملاً دقیق واژه Tourism در زبان‌های انگلیسی، فرانسه و آلمانی است که به صورت مصطلح در زبان فارسی به جهانگردی ترجمه شده است. گردشگری به مجموعه مسافرت‌هایی گفته می‌شود که بین مبداء و مقصدی با انگیزه‌های استراحتی، تفریحی، تفریحی، ورزشی، دیداری، تجاری، فرهنگی و یا گذران اوقات فراغت انجام می‌گیرد و در آن شخص گردشگر در مقصد اشتغال و اقامت دایم ندارد. این تعریف یک تعریف قراردادی است و تاکنون چندین مسابقه برای ارائه یک تعریف جامع و کامل از گردشگری بی نتیجه مانده است (رهنما، ۱۳۸۱: ۷).

۲-۲. شاخص‌های تعریف گردشگری

برای تعریف گردشگری از ضوابط و شاخص‌های متعددی استفاده می‌شود که بر اساس آن می‌توان انواع گردشگری را تعریف و طبقه بندی نمود:

جدول ۱. شاخص‌های تعریف و دسته بندی گردشگری

شاخص	ویژگی
زمان	تفکیک بر اساس مدت زمان سفر
فصل	تفکیک بر اساس فصل‌های سال
انگیزه	تفکیک بر اساس علایق (تفریحی، درمانی، زیارتی و ...)
مکان	تفکیک بر اساس دوری و نزدیکی به مراکز زیستی
شکل و سازماندهی	بر اساس سفر انفرادی، گروهی، کاری، خانوادگی و ...
نوع وسیله نقلیه	بر اساس نوع وسیله نقلیه
محل اسکان	بر اساس محل اسکان (هتل، پلاژ، پانسیون و ...)

منبع: پاپلی بزیدی و سقایی، ۱۳۸۸

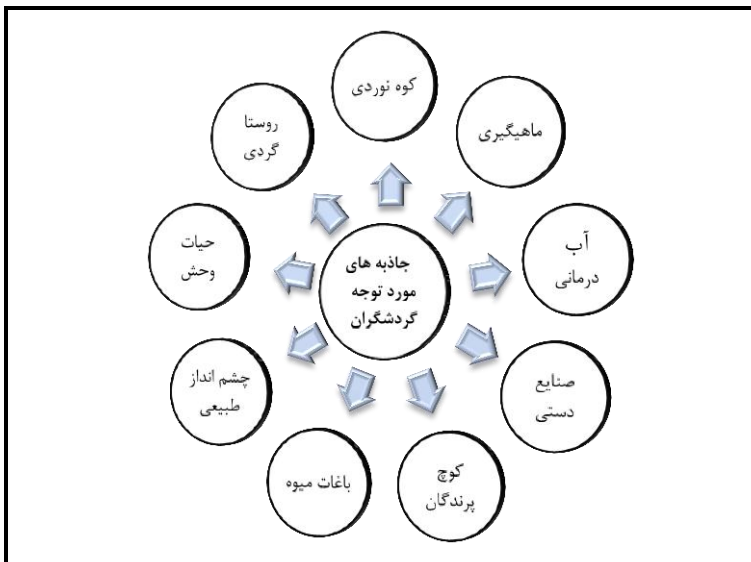
۲-۳. تاریخچه گردشگری روستایی

گردشگری روستایی به عنوان یک فعالیت تفریحی اجتماعی، در نیمه دوم قرن هجدهم در انگلستان و اروپا ظاهر شد. قبل از آن هم مناطق روستایی مورد استفاده فعالیت‌های تفریحی قرار گرفته بودند، اما شرکت در این فعالیت‌های تفریحی محدود به اقشار برتر جامعه بود. طی قرون نوزدهم و بیستم به دلیل توسعه حمل و نقل و سهولت جابجایی، راه‌یابی به روستا آسان شد. رشد سریع تقاضا برای

گردشگری روستایی از سال ۱۹۴۵ آغاز شد. البته در همین زمان گردشگری روستایی شاهد رشد برجسته و گردشگری بین‌المللی شاهد رشد جمعیت بود و افزایش تقاضا برای گردشگری روستایی تا اندازه‌ای منجر به توسعه گردشگری شد (شارپلی، ۱۳۸۰: ۵۳). منابع عمده گردشگری روستایی عبارتند از:

- جاذبه‌های ویژه: از قبیل موزه‌ها (حیات‌وحش، تاریخی، هنری و ...)، پارک‌های موضوعی، اکواریم، پیست‌های ورزشی، دامنه فعالیت‌های تفریحی و گردشگری در مناطق روستایی.
- منابع طبیعی: که دربرگیرنده اکوسیستم‌های طبیعی، جانوری و ...، پوشش گیاهی، منابع آبی (آبشارها، چشمه‌های آب معدنی، سواحل و...) غارهای طبیعی، کوه‌ها و بیابان‌ها، اقلیم و فضاهای روستایی می‌باشد.
- منابع فرهنگی: مانند اماکن تاریخی و باستانی، اماکن مذهبی و زیارتگاه‌های مقدس، آداب و رسوم محلی، فستیوال‌های فرهنگی، موسیقی، رقص و بازی‌های محلی، لباس و پوشش مردم محلی به عنوان یک جاذبه.

می‌توان گردشگری روستایی را از دو جنبه مورد کنکاش قرارداد: نخست این که بسیاری از مردم که از آلودگی‌های محیطی و صوتی شهرهای مدرن و ماشینی امروزی به ستوه آمده‌اند برای وقفه‌ای هر چند کوتاه، تجربه بازگشت به خویش و بهره مندی از زندگی سنتی - هوای پاک روستا و محیط اجتماعی بسیارصمیمی را مجدداً کسب نمایند و دیگر سو اهالی روستا و خصوصاً اقتصاد تک محوری آن (بر پایه کشاورزی) می‌تواند نسبت به رشد و توسعه در زمینه‌های مختلف امیدوار باشد؛ هرچند نمی‌توان گردشگری را به عنوان معجزه و تنها راه چاره گذر از معضلات اقتصادی روستاییان دانست اما توجه به این صنعت و بسط و گسترش آن می‌تواند منجر به شکوفایی اقتصادی و بجاگذاشتن اثرات اقتصادی مهم گردد که به عنوان مثال کاسته شدن میزان مهاجرت‌های روستا - شهری نام برد.

شکل ۱. انواع جاذبه های گردشگری مناطق روستایی

در شکل (۱) نمونه‌هایی از جاذبه‌های مناطق روستایی که می‌تواند محرک گردشگری روستایی باشد ارائه شده است. با توجه به تعاریف فوق گردشگری روستایی را بر اساس اهداف و انگیزه گردشگران به صورت زیر دسته بندی نمود:

جدول ۲. دسته بندی گردشگران روستایی

نوع گردشگری	توضیح
طبیعی	در تعامل با جاذبه‌های اکولوژیکی
فرهنگی	مرتبط با فرهنگی، تاریخ، میراث فرهنگی و باستانی
بومی	علاوه بر تعامل با جاذبه‌های طبیعی با زندگی و هنجارهای اجتماعی مردم که خود نیز در تعامل با جاذبه‌های طبیعی فوق هستند در ارتباط می‌باشد.
دهکده‌ای	گردشگران در کنار خانوارهای دهکده زندگی کرده و در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی روستا مشارکت می‌کنند.
کشاورزی	گردشگران بدون ایجاد پیامدهای منفی روی اکوسیستم مناطق میزبان یا فعالیتهای سنتی کشاورزی در تعامل می‌باشند و یا در آن مشارکت می‌کنند.

در روستاهای کشورهای جهان سوم روستاییان و کشاورزان علیرغم کار و کوشش فراوانی که انجام می‌دهند همواره جزء قشر کم درآمد جامعه به شمار می‌روند و در تأمین مخارج و هزینه‌های زندگی دچار مشکل هستند. متأسفانه در روستاهای کشور ایران با این که پتانسیل‌های مؤثری نهفته است اما باز هم شاهد اختلاف درآمد بین شهر و روستا می‌باشیم، یکی از این پتانسیل‌ها که می‌تواند چالش‌های فراروی این اختلاف درآمدی را کم کند، گردشگری روستایی می‌باشد. گردشگری روستایی می‌تواند به عنوان منبع جدید درآمدی برای روستاییان و به ویژه روستاییان کشورهای در حال توسعه باشد و تا حدودی این امر می‌تواند از اثرات زیانبار معضلات اقتصادی موجود در روستا کاسته و باعث رونق اقتصادی شود. هر چند این امر مستلزم داشتن مدیریت علمی و اصولی و ارائه راهکارهای متناسب با محیط و فرهنگ روستا و پیگیری و برنامه‌ریزی خاصی است، تا گردشگران علاوه بر دیدن مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی آن نقاط، با آداب و رسوم و فرهنگ آن جا آشنا شوند. علاوه بر این، احداث و راه‌اندازی هتل‌ها و رستوران‌ها و به طور کلی اماکن تفریحی و ورزشی با ایجاد اشتغال‌زایی از طرفی باعث افزایش درآمد و از طرف دیگر موجب کاهش بیکاری و در نتیجه فقر و مهاجرت‌های بی‌رویه می‌گردد. ایجاد مشاغل گوناگون و گسترده‌گی زمینه اشتغال در آن به گونه‌ای که هم کارگران ساده، بدون مهارت و هم صاحبان مهارت‌های گوناگون می‌توانند در این رشته شاغل شوند (مهدهوی، ۱۳۸۲: ۶۴). به همین دلیل می‌توان گفت فعالیت‌های ناشی از گردشگری در بعضی از روستاهای خاص اقتصادی‌تر است.

۲-۴. اثرات گردشگری روستایی

۲-۴-۱. اثرات زیست محیطی

انسان از بدو آفرینش تلاش کرده است که طبیعت را به منظور تأمین نیازهای خود، به خدمت در آورد. هر زمان که مردم محصولات را درو می‌کنند، مسیر رودها را منحرف می‌کنند، ساختمان می‌سازند، جاده‌های جدید احداث می‌کنند، و یا به هر حال یک طرح توسعه را اجرا می‌کنند، این فعالیت‌ها به نوعی بر محیط‌زیست اثر می‌گذارند (راجر، داس ویل، ۱۳۸۴: ۱۶۳) براساس تحقیق‌های انجام گرفته گردشگری هم مانند سایر فعالیت‌های انسانی ممکن است آثار منفی متعددی بر محیط

داشته باشد ولی دارای آثار مثبت فراوانی نیز هم هست که به طور خلاصه به برخی از آنها می‌شود. اصولاً پیامدهای منفی گردشگری برای محیط به سه بخش عمده شامل مصرف منابع، رفتارهای ساکنان و گردشگران در قبال محیط و آلودگی دسته بندی می‌شوند.

- مصرف منابع طبیعی در صنعت گردشگری از قبیل: آب و خاک منجر به تغییرات در اکولوژی منطقه و آسیب جدی به پوشش گیاهی و زندگی جانوری می‌شود.
- در مورد رفتار مردم در قبال محیط احتمال دارد درآمدهای ناشی از گردشگری، باعث تشویق و وسوسه مردم محلی به کسب درآمد هر چه بیشتر از منابع موجود یا نادیده گرفتن مقررات در بهره برداری از این منابع شود.
- آلودگی را می‌توان در چهار بخش: آلودگی آب، آلودگی هوا، آلودگی صوتی و آلودگی چشم‌اندازها در نظر گرفت که صنعت گردشگری ممکن است پدیدآورنده انواع زیادی از این آلودگی‌ها باشد.

۲-۴-۲. اثرات اقتصادی - اجتماعی

از جمله مهم‌ترین آثار مثبت اقتصادی توسعه گردشگری می‌توان به اشتغال‌زایی، ایجاد درآمد برای ساکنان محلی، کاهش فقر، افزایش سرمایه‌گذاری و توسعه زیربنای اقتصادی و همچنین کاسته شدن مهاجرت اشاره کرد. از آثار منفی آن نیز می‌تواند: ایجاد تورم در سطح محلی، احتکار املاک، افزایش قیمت‌ها و... باشد. در زیر به برخی از آثار اقتصادی گردشگری روستایی پرداخته می‌شود:

گردشگری و درآمد ملی

اقتصاد مبتنی بر کشاورزی سنتی به نیروی کار نسبتاً ساده و کم احتیاج دارد. برای گذر از این اقتصاد به اقتصاد مدرن، هم به نیروی انسانی متخصص و آموزش دیده و هم به سرمایه فراوان احتیاج است؛ یعنی صنعتی شدن، هم سرمایه‌بر است و هم تخصص‌بر. اقتصاد مبتنی بر گردشگری در حالت بینابینی قرار دارد. گردشگری نیروی آموزش دیده لازم دارد ولی نه به اندازه تخصص‌های پیچیده در صنعت. همچنین در گردشگری نیاز به سرمایه نسبت به صنعت کمتر است. در حقیقت سودآوری در اقتصاد گردشگری نسبت به اقتصاد صنعتی (با توجه به این که هم به سرمایه و هم به تخصص کمتری نیاز دارد) بالاتر است (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۶: ۷۶).

گردشگری و اشتغال

گردشگری یک صنعت کاربر است. از آنجا که بسیاری از خدمات گردشگری را نمی‌توان با استفاده از فناوری ارائه کرد؛ اشتغال نیروی انسانی در این صنعت فراوان است. از این رو توسعه گردشگری در مکان‌های مختلف زمینه‌های ایجاد اشتغال دائم و فصلی و نیمه وقت را برای نیروی انسانی با تخصص و آموزش متوسط فراهم و از نرخ بیکاری می‌کاهد. علاوه بر اشتغال‌های مستقیم در گردشگری زمینه فعالیت‌های دیگر که در ارتباط با گردشگری‌اند همچون کارهای ساختمانی، تعمیرات، کرایه دادن اتومبیل، دست فروشی و نظیر اینها برای افراد بومی فراهم می‌شود. گردشگری به صورت یک بخش فعال اقتصادی می‌تواند موجب بالا رفتن سطح اشتغال نیز شود که در مجموع پنج نوع اشتغال نیروی انسانی در مورد آن قابل تفکیک است:

۱. اشتغال مربوط به زیر ساخت‌ها، فرودگاه، جاده، امنیت، بهداشت.

۲. اشتغال اولیه که عمدتاً شامل فعالیت‌هایی است که برای فراهم آوردن زمینه قبل از انجام سفر یا در حین مسافرت صورت می‌پذیرد، فعالیت مؤسسات گردشگری و اطلاع‌رسانی حمل و نقل بین مبدأ و مقصد از این نوع است.
۳. اشتغال در تأمین نیازها که سهم عمده‌ای از اشتغال در فعالیت‌های گردشگری را شامل می‌شود و فعالیت‌هایی را در بر می‌گیرد که به طور مستقیم نیازهای روزمره گردشگر را تا زمانی که در مقصد است برطرف می‌سازد. این نوع اشتغال دامنه وسیعی از فعالیت‌ها را در زمینه حمل و نقل، هتل‌داری، رستوران‌ها و ارائه خدمات تفریحی در بر می‌گیرد.
۴. اشتغال نرم افزاری که گردشگر به طور مستقیم با آن سر و کار داشته باشد. مثل خدمات بیمه، بانکداری، اینترنت و ...
۵. اشتغال غیر مستقیم که بیشتر با فعالیت‌های تولیدی جنبی مرتبط است و همزمان با سرمایه‌گذاری در گردشگری فراهم می‌آید (زمانی، ۱۳۷۳: ۳۶).

گردشگری و توسعه

گردشگری بعنوان یکی از منابع درآمد و ایجاد اشتغال در سطح ملی می‌تواند رهیافتی برای توسعه اقتصادی در قلمرو ملی باشد. گردشگری بخصوص در زمانی که سود فعالیت‌های دیگر بخش‌های اقتصادی در حال کاهش باشد، جایگزین مناسبی برای آنها و راهبردی برای توسعه است. براین مبنا توسعه گردشگری غلبه بر پایین بودن سطح درآمد و ارائه فرصت‌های جدید شغلی و تحولات اجتماعی در جامعه محلی است (پاپلی یزدی به نقل از Opperman، 82) و امیدهایی را برای کاهش فقر به خصوص در نواحی‌ای که به نحوی دچار رکود اقتصادی شده‌اند فراهم آورد.

۲-۴-۳. اثرات فرهنگی - اجتماعی

در بعد اجتماعی - فرهنگی از جمله آثار منفی، صاحب‌نظران به تجاری شدن یا کالایی شدن فرهنگ جامعه میزبان، اثر القایی (الگو شدن فرهنگ گردشگران برای جامعه میزبان) عرضه محصولات با کیفیت پایین توسط ساکنان محلی، افزایش جرم و جنایت و ناهنجاری‌های اجتماعی و بزهکاری. اما با وجود چنین انتقاداتی مطالعه دیدگاه‌های ساکنان، نشان دهنده برخی منافع و آثار مثبت اجتماعی - فرهنگی توسعه این صنعت بر جوامع میزبان است. که از آن جمله‌اند: معرفی فرهنگ جامعه میزبان به سایر جوامع، تقویت حس همبستگی، تبادل ایده‌ها و افزایش آگاهی درباره فرهنگ محلی، افزایش تقاضا برای محصولات بومی و در نتیجه افزایش تولید و رونق صنایع محلی، افزایش غرور ملی و فرهنگی، احیای هنرها و سنت‌های بومی، بهبود کیفیت زندگی و خدمات عمومی، افزایش امکانات تفریحی و سرگرمی. راجرداس ویل آثار فرهنگی - اجتماعی جهانگردی را از سه جنبه قابل بررسی می‌داند:

- آثار فرهنگی - اجتماعی بر مقصد: مقصد تا چه حد توانایی جذب تعداد معینی جهانگرد را داراست؟
- آثار فرهنگی - اجتماعی جهانگردی بر سبک زندگی: اثری که دیدار کنندگان بر ارزش‌ها و سبک زندگی مردم محل می‌گذارند.
- آثار فرهنگی - اجتماعی جهانگردی بر هنرها: نفوذ و اثر دیدار کنندگان بر هنرهای نظیر: نقاشی، مجسمه‌سازی، تئاتر، معماری، صنایع دستی و غیره.

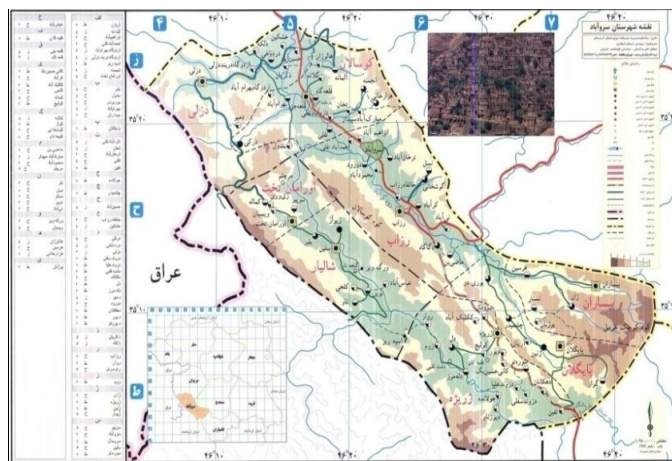
- از اثرات مثبت می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:
- جنبه کمی (عددی) گردشگران باعث رونق اقتصاد محلی می‌شود.
 - جهانگردی تماس و ارتباط بیشتری با دنیای بیرون ایجاد می‌کند.
 - جهانگردی مخاطبان و شیفتگان جدیدی برای هنرهای محلی ایجاد می‌کند.
 - این آثار ممکن است در جهت منفی نیز عمل کنند:
 - ممکن است مردم محلی تمایلی به تقسیم آثار دلپذیر محیط شان با تعداد یادی از دیدارکنندگان نداشته باشند.
 - ممکن است مقاومت‌هایی در برابر تغییر در ارزش‌ها و سبک زندگی صورت گیرد.
 - ممکن است مخالفت‌هایی با اثر نیروهای این بازار بر هنرهای سنتی و معاصر صورت پذیرد. تأثیر فعالیت‌های اکوتوریستی بر یک منطقه.

۳. روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی است. اطلاعات این پژوهش با استفاده از روش‌های اسنادی و مطالعات پیمایشی به دست آمده است. اطلاعات به دست آمده از طریق مطالعات اسنادی و میدانی از طریق مدل تحلیلی SWOT مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و در نهایت پیشنهادها لازم در راستای توسعه گردشگری در محدوده مورد مطالعه ارائه شده است.

۴. محدوده مورد مطالعه

روستای اورامان تخت یکی از روستاهای توابع بخش اورامان شهرستان سروآباد است که در ۱۷۰ کیلومتری شهر سنندج و ۶۵ کیلومتری شهرستان سروآباد و در جنوب غربی استان کردستان واقع شده است. به لحاظ سیاسی مرکز دهستان اورامان بوده و به لحاظ جمعیتی بزرگترین مجتمع زیستی منطقه اورامان محسوب می‌شود که دارای تاریخی کهن است و در دامنه کوه‌های زاگرس قرار گرفته است. منطقه اورامان عموماً و روستای اورامان تخت به ویژه در فصل بهار پذیرای تعداد بسیار زیادی از گردشگران (بومی، غیربومی و خارجی) می‌باشد که هرکدام با هدفی خاص وارد این روستا می‌گذارند هر چند که در سایر فصول سال نیز گردشگران به این منطقه عزیمت می‌نمایند. دهستان اورامان و مسیر دسترسی به این دهستان (مسیر دزلی، دره‌کی، اورامان) به دلیل ویژگی‌های محیطی و طبیعی فراوان و چشم نواز هر ساله در فصول مختلف سال نیز روزهای تعطیل پذیرای جمع کثیری از گردشگران داخلی و خارجی است. این منطقه به لحاظ اکولوژیکی (انسانی و طبیعی) دارای پتانسیل‌های بالقوه‌ای است که باعث جذب گردشگران به این قسمت از کردستان می‌گردد. به عنوان نمونه وجود منطقه حفاظت شده کوهسالان، وجود اماکن مذهبی از قبیل: ۱. پیر شالیار، پیر محمد غیبی، پیر خالد، پیر کومسای و پیر محمد رستم در مرکز اورامان تخت، ۲. ماموستا صیدی سر پیر، ۳. بابا شیخ حسین رودبر، ۴. بابا بیدو و شیخ روح... در غرب کماله، ۵. آرامگاه اصحاب اسلام در کوهستان (هه وار) دول در روبروی کماله) طبیعت زیبا و بکر به ویژه در فصل بهار، معماری اورامانات و سرسبزی این منطقه کوهستانی رویای پله‌هایی به سمت بهشت را متصور می‌کند.

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

مناطق بیلاقی اهالی که در ارتفاعات قرار گرفته‌اند عموماً دارای اسامی محلی بوده: به ننه، پاره‌وا، دوله، خواروکی، گناوه، هانه مه فراه، هانه جمه، هه زارانی، پیروسه، گه چانی (سه رین و وارین) بسیاری عوامل دیگر از قبیل: صنایع دستی، محصولات باغی و زراعی و... در منطقه اورامان و به ویژه روستا اورامان تخت در مقایسه با پتانسیل‌های گردشگری و تعداد گردشگرانی که در فصول بهار به این منطقه مسافرت می‌کنند بخش تسهیلات و امکانات زیربنایی و رفاهی و خدمات گردشگری در حد پایینی بوده و قابل قیاس نیست.

۴. یافته‌ها

۴-۱. جاذبه‌های روستای اورامان تخت

اورامان تخت روستایی از توابع بخش اورامان شهرستان سروآباد در استان کردستان است که در جنوب شرقی شهرستان مریوان واقع شده است. این روستای زیبا در ارتفاع ۱۴۵۰ متری از سطح دریاهای آزاد قرار گرفته و اقلیمی معتدل و کوهستانی دارد. آب و هوای آن در فصل بهار و تابستان بسیار مطبوع و دلپذیر است و زمستان آن سرد و طولانی می‌باشد. روستای اورامان از جنوب غربی به ارتفاعات اورامان تخت و از شرق به ارتفاعات کوسلان محدود می‌شود. اورامان سرزمینی وسیع و کوهستانی می‌باشد که سراسر جنوب کردستان را دربر گرفته است و روستای اورامان بخشی از این سرزمین وسیع به شمار می‌آید.

اورامان به زبان کردی "هورامان" تلفظ می‌شود. یکی از گمان‌های رایج درباره نام اورامان این است که واژه اورامان یا هورامان از دو بخش (هورا) به معنی اهورا و (مان) به معنی خانه، جایگاه و سرزمین تشکیل شده‌است. بنابراین اورامان به معنی سرزمین اهورایی و جایگاه اهورامزدا است خور در اوستا به معنی خورشید نیز آمده و "هورامان" جایگاه خورشید نیز معنی می‌دهد. این روستا قدمتی دیرینه در تاریخ دارد و وجود آثار و بقایای آتشکده‌های فراوان در اطراف آن نشانگر این موضوع است که مردم این نواحی پیش از گرویدن به اسلام زرتشتی بوده‌اند (کانون پژوهش‌های ایران

باستان) این سرزمین در گذشته قلمرو فرمانروایان و سلاطین محلی بوده که با اقتدار بر آن حکم فرمایی می‌کردند به همین دلیل این روستا را «تخت» یعنی پایتخت یا مرکز سلطنت نامیده‌اند. مقبره پیر شالیار که یکی از عرفای این سرزمین است در این روستا قرار دارد. در روایات است که گویند پیر شالیار یکی از روحانیون بزرگ زرتشتی بوده است که گویا بعدها به دین اسلام گرویده، هر ساله در نیمه بهمن مراسمی به نام «پیر شالیار» در جوار مقبره وی برگزار می‌کند که همراه با مراسمی خاص می‌باشد.

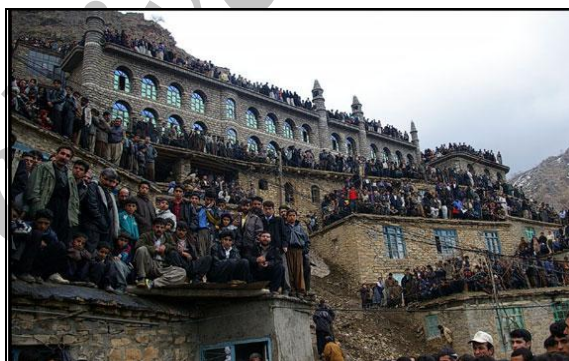
شکل ۳. نمایی از مراسم پیر شالیار در روستای اورامان تخت

مراسم باستانی پیر شالیار در ۲ زمان متفاوت در سال بین ۱۵ اردیبهشت و ۱۰ بهمن ماه (همزمان با جشن سده زرتشتی‌ها) برگزار می‌شود. مراسم بهاره را کوهساری می‌گویند که همزمان با طراوت و سرسبزی اورامان کردستان است و در آن به اجرای دف نوازی و سخنرانی درباره شخصیت پیر شالیار و توزیع نان محلی (کلیره) می‌پردازند. مراسم زمستان هر ساله در ۱۰ بهمن ماه به مدت ۲ هفته برگزار می‌شود. اهالی منطقه به این مراسم، عروسی پیر شالیار می‌گویند. برگزاری این مراسم به عهده متولی آن است که در هر خانواده به صورت موروثی برگزا می‌شود (کانون پژوهش‌های ایران باستان) اورامان تخت طبیعتی بسیار زیبا و خیره کننده دارد. معماری پلکانی روستا یکی از جالب‌ترین جاذبه‌های آن به شمار می‌رود. روستا در شیب تندی و در رو به روی یال شمالی کوه تخت اورامانات استقرار یافته و بافتی فشرده و متراکم دارد. در ساخت خانه‌های پلکانی روستا علاوه بر رعایت مقاومت لازم در شیب تند، بام برخی از خانه‌ها به حیاط خانه بالاتر از خود تبدیل شده است. در کنار برگزاری مراسم پیرشالیار، معماری خاص و پلکانی روستای اورامان تخت از دیگر ویژگی‌های است که این روستا را به منطقه‌ای زیبا در کشور تبدیل کرده و به حق باید آن را هزار ماسوله کردستان نام نهاد (سایت ایران اکونومیست) تمامی خانه‌های روستای اورامان تنها با استفاده از سنگ و چوب ساخته شده و در دیوار منازل مسکونی سه تا چهار طبقه هیچ خبری از گل و سیمان نیست و مردان سخت کوش روستا از الهام از طبیعت منطقه که برگرفته از کوه‌های سخت و خشن است و با دستان هنرمند خود به این سنگ‌های بی جان زیبایی بخشیده و به شیوه‌ای کاملاً دیدنی آنها را روی هم قرار داده‌اند و ضمن رعایت اصول مقاوم سازی خانه‌های سه تا چهار طبقه را بنا نهاده‌اند.

شکل ۴. چشم‌اندازی از روستای اورامان تخت

فضای زندگی ساکنان روستا با محیط طبیعی آن و همچنین نحوه معیشت و فعالیت‌های اقتصادی آنان آمیخته است به طوری که در خانه‌ها علاوه بر محل استراحت، اتاق‌ها، سرویس‌های بهداشتی و آشپزخانه عموماً طویله، انبار غله، انبار علوفه و حتی مکانی برای قرار دادن دارهای عمودی قالی و دستگاه‌های گلیم و جاجیم بافی تعبیه شده است. دیوار خانه‌های روستا به صورت خشک چینی ساخته شده است. این دیوارها بدون استفاده از ملاط و به طور هنرمندانه چیده شده‌اند. مهمترین مصالح به کار رفته در بنای خانه‌ها سنگ و چوب است. اورامان تخت با باغات سرسبز و زیبایش و همچنین موقعیت خاص طبیعی و اقلیمی که دارد یکی از خیال‌انگیزترین و پرجاذبه‌ترین روستاهای استان کردستان می‌باشد. رودخانه پرآب و خروشان سیروان از دره‌های عمیق این ناحیه می‌گذرد و پس از طی مسافتی وارد خاک عراق می‌شود. کرانه‌های رودخانه سیروان را رود بار می‌گویند.

شکل ۵. تجمع گردشگران جهت برگزاری مراسم در روستای اورامان تخت

هوای معتدل و زمین‌های پوشیده از درختان گردو، انار، انجیر و توت از ویژگی‌های حاشیه رودخانه سیروان در این ناحیه هستند. طبیعت بکر و زیبای اورامان تخت در فصول متعدد سال به ویژه بهار و تابستان گردشگران زیادی را به سوی خود جلب می‌کند. اورامان تخت از دیرباز تجلی‌گاه موسیقی اصیل کردی و تمدن غنی کردستان می‌باشد. موسیقی و رقص در میان اهالی این روستا جایگاهی قابل تامل دارد. سپاه چمانه، چپله و کنالیل از مهمترین مصادیق موسیقیایی این سرزمین است. رقص گروهی بدور از هرگونه ابتذال یکی از ویژگی‌های بارز مردم اورامان تخت به شمار می‌آید.

۴-۲. تحلیل منابع موجود داخل و خارج از بافت روستای اورامان تخت

با نگاهی به عنوان موضوع درک این موضوع را در پی خواهد داشت که اساسی‌ترین و مهم‌ترین قدم در راستای توسعه گردشگری و مسایل مربوط بررسی و شناخت توانمندی‌های موجود در خود روستا و محیط و اماکن زیستی پیرامون می‌باشد؛ به عبارتی شناخت امکانات و عواملی است که دستیابی به اهداف، برنامه‌ریزی، اجرای راهکارها و دستیابی به راهبردهای توسعه را تسهیل خواهد نمود و نسبت به ارائه نمایی کلی از پتانسل‌های بالقوه، ضعف‌ها، تهدیدها و فرصت‌های موجود در خود روستا و سایر اماکن پیرامون که بر گردشگری روستا تأثیر مستقیم و غیر مستقیم دارند، اقدام خواهد نمود. لذا در این قسمت سعی بر آن بوده تا منابع موجود داخل و خارج روستا، عملکردها مورد توجه و بررسی قرار بگیرد و در جدول پیوست تحت عنوان عوامل چهارگانه (قوت، ضعف، تهدید و فرصت) در چارچوب ابعاد توسعه روستایی (اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و...) ارائه می‌گردد.

جدول ۳. ماتریس عوامل تأثیر گذار بر گردشگری روستای اورامان تخت بر اساس روش SWOT

عوامل ارزیابی	نقاط قوت	نقاط ضعف	تهدیدها	فرصت‌ها
اقتصادی	- وجود صنایع دستی (جاجیم، نمده، صنایع چوب، البسه سنتی و ...) - جهت ارائه به گردشگران - وجود محصولات باغی (گردو، توت خشک، مویز و غیره) جهت ارائه به گردشگران - مستعدبودن روستا و به ویژه منطقه جهت ایجاد مسیر گردشگری	- عدم آگاهی مردم در ارتباط با صنعت توریسم - عدم توجه مردم نسبت به فواید سرمایه گذاری در توریسم - عدم وجود و یا کمبود سرمایه گذاری بخش دولتی	- کمبود اراضی مستعد سرمایه گذاری به دلیل توپوگرافی منطقه و در نتیجه افزایش قیمت زمین و به تبع آن امکانات و خدمات مرتبط با گردشگری	- توجه بیشتر دولت در سال‌های اخیر به صنعت گردشگری و تمایل به سرمایه‌گذاری در این بخش - وجود فعالیت‌های هر چند کوچک بخش خصوصی
فرهنگی - اجتماعی	- برگزاری مراسم سنتی و کهن همبستگی زیاد میان اهالی روستا و سایر روستاهای پیرامون - افزایش سطح سواد مردم منطقه طی سال‌های اخیر - وجود اماکن مذهبی و باستانی در منطقه	- عدم وجود یا عدم کفایت تسهیلات رفاهی و بهداشتی - نامناسب و نا کافی بودن مراکز خدماتی - اختلاف در تراکم گردشگران طی فصول بهار (مراجعه تحت تأثیر آب و هوا) - عدم وجود افراد کارآزموده در زمینه گردشگری - تفاوت‌های فرهنگی هر چند ناچیز میان میزبان و مهمان	- تغییر بافت فرهنگی روستا - تغییر پوشش سنتی روستا به ویژه در میان اقشار جوان - ورود معماری و مظاهر شهری و بیگانه به بافت روستا و تغییر ساختار کالبدی روستا - احتمال بروز ناهنجاری‌های اجتماعی همزمان با ورود گردشگران	- وجود قطب بزرگ تر گردشگری شهر میوان در نزدیکی این روستا - افزایش توجه بیشتر مردم به مسافرت‌های برون شهری (به ویژه در فصول بهار و تابستان)
اکولوژیکی	- وجود ارتفاعات مناسب جهت کوهنوردی و کوه پیمایی - وجود باغات سرسبز و دره‌های تنیده در پایین دست روستا - وجود چشمه ساران متعدد در فصل بهار - وجود ناطق بیلاق نشین اهالی در ارتفاعات	- عدم وجود تسهیلات و امکانات مناسب تفریحی و رفاهی - نامناسب حتی غیر استاندارد بودن راه دسترسی - وجود چشم اندازهای نامناسب از دفع غیر بهداشتی زباله	-	- به علت عدم دفع استاندارد پساب‌های خانگی احتمال بروز آلودگی منابع آب و خاک وجود دارد - به دلیل بروز خشکسالی‌های پیاپی و کم آبی از بین رفتن درختان و باغات - بروز پدیده رانش و لغزش در بعضی مناطق
نهادی	- توجه ویژه مسولان منطقه و استان به مسیر گردشگری	- عدم شناخت اهالی روستا با صنعت توریسم و نحوه برقراری ارتباط با گردشگر	-	- افزایش توجه مسولین امر به مسیر گردشگری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۸۹

۵. نتیجه گیری

با توجه به این که می‌توان یکی از ارکان و پایه‌های اصلی توسعه اقتصادی - اجتماعی روستا را در متن توریسم روستایی جست همین امر گردشگری منبع بسیار با ارزشی از نظر اشتغال زایی و درآمد زایی است و در اغلب کشورهای دنیا در حال حاضر توسعه متوازن و متعادل روستا را همگام و مرتبط با راهبردهای کشاورزی پیگیری می‌کنند که این عامل می‌تواند در ثبات ویژه‌گی‌های زیست محیطی و فرهنگی روستا موثر باشد. گردشگری روستایی می‌تواند به ازدیاد سرمایه‌های جغرافیایی، کیفیت مناظر طبیعی و حفظ فرهنگ روستایی کمک کند. وجود برخی معضلات مانند: راه‌های دسترسی نامناسب و غیراستاندارد، کمبود آب و خاک، کمبود امکانات و تسهیلات رفاهی و خدماتی و همچنین کمبود منبع اشتغال و درآمد روستاییان در وضعیت موجود و نیز بیکاری و مهاجرت‌های نیروی فعال، و غیره موجب شده است تا روستای مورد نظر خصوصاً و سایر روستاهای مسیر گردشگری عموماً با توجه به تغییر و تحولات امروزه از هدف‌های توسعه عقب مانده و جهت رسیدن به سطحی مطلوب از توسعه، نیازمند برنامه‌ریزی‌های کاربردی و کارآمد باشند. در این زمینه یکی از الزامی‌ترین امور بهسازی و توسعه راه ارتباطی، توسعه مراکز خدمات رسانی با شرایط مناسب و استاندارد، تسهیل در امر سرمایه گذاری خصوصی و تشویق به انجام این امر می‌باشد، که در صورت تحقق چنین امری می‌توان نسبت به رشد و توسعه همه جانبه روستا و نیز روستاهای پیرامون خوش بین بود. با توجه به نتایج به دست آمده، راهکارها و راهبردهایی زیر در جهت توسعه گردشگری روستای اورامان تخت پیشنهاد می‌شود:

- شناسایی و معرفی جاذبه‌های گردشگری طبیعی یا اکوسیستم در اورامان تخت از طریق تبلیغات و اطلاع رسانی وسایل ارتباط جمعی (تلویزیون، اینترنت، روزنامه و بروشور).
- تشویق و ترغیب جهت سرمایه گذاری برای فعالیت‌های صنعتی.
- بهبود بخشی به شبکه ارتباطی روستا.
- احداث پارکینگ عمومی با ظرفیت حداقل ۳۰۰ دستگاه اتومبیل.
- احداث هتل و مهمانسرا برای گردشگران.
- آموزش نیروی انسانی برای راهنمای گردشگران.
- آگاه نمودن مردم منطقه در رابطه با اهمیت و نقش گردشگران در توسعه برای تعامل و پذیرش بهتر از سوی جامعه میزبان.
- ضرورت آموزش رعایت استانداردها و حفظ محیط زیست.
- تدوین و ارائه برنامه آموزشی برای جامعه مهمان (گردشگران داخلی و خارجی).
- افزایش ظرفیت آژانس‌های تورگردانی منطقه.
- افزایش ظرفیت خدمات رسانی و امداد.
- توسعه و رونق بخشی به صنایع دستی.
- ایجاد مراکز تفریحی و راه اندازی تله کابین.

۶. منابع

۱. الوانی، مهدی، زهره دهدشتی، ش، ۱۳۷۳، **اصول و مبانی جهانگردی**، انتشارات بنیاد مستضعفان و جانبازان.
۲. تقوایی، مسعود، ۱۳۸۶، **فرآیند برنامه‌ریزی توریسم شهری**، اولین همایش منطقه‌ای جغرافیا، گردشگری و توسعه پایدار، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اسلامشهر.
۳. پاپلی یزدی، محمد حسین و سقایی، مهدی، ۱۳۸۶، **گردشگری (ماهیت و مفاهیم)**، چاپ دوم، انتشارات سمت، تهران.
۴. سعیدی، عباس و دیگران، ۱۳۸۷، **دانشنامه مدیریت شهری و روستایی**، چاپ اول، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، تهران.
۵. داس ویلر، ۱۳۸۴، **مدیریت جهانگردی (مبانی، راهبردها و آثار)**، ترجمه سید محمد اعرابی و داود ایزدی، چاپ سوم، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران.
۶. رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا، ۱۳۸۴، **راه کارهای توسعه گردشگری روستایی**، چاپ اول، تهران.
۷. رنجبر، محسن، ۱۳۸۶، **نقش توریسم و اکوتوریسم به عنوان بخشی از استراتژی کنترل در مناطق حفاظت شده**، اولین همایش منطقه‌ای جغرافیا، گردشگری، توسعه پایدار، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اسلامشهر.
۹. رهنما، محمد تقی، ۱۳۸۱، **مطالعات جامع استان اردبیل**، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
۱۰. زمانی، ا، ۱۳۷۳، **آثار درآمدی و اشتغال زایی جهانگردی و ایرانگردی**، مجموعه مقالات جهانگردی و توسعه، مرکز تحقیقات و مطالعات سیاحتی.
۱۱. سقایی، مهدی، ۱۳۸۰، **بررسی صنعت توریسم در شهرستان بندر گز**، پایان نامه کارشناسی، دانشگاه اصفهان.
۱۲. شارپلی، ریچارد، ۱۳۸۰، **گردشگری روستایی**، ترجمه رحمت الله منشی‌زاده و فاطمه نصیری، نشر منشی، تهران.
۱۳. مهدوی، د، ۱۳۸۲، **نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک (نمونه موردی: دهستان لواسان)**، استاد راهنما: دکتر عبدالرضا رکن‌الدین‌افتخاری.
۱۴. سایت‌های اینترنتی (سایت کانون پژوهش‌های ایران باستان) (july 2010).
۱۵. سایت ایران اکونومیست (july 2010).

16. www.wikipedia.

17. www.iran tourism.ir